

Методичні рекомендації щодо вивчення української літератури у 2013-2014 н.р.

У 2013-2014 навчальному році вивчення української літератури у 5 класі здійснюватиметься за новою навчальною програмою для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, розробленою на основі нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) і затвердженою наказом Міністерства від 6.06.2012 р. № 664.

Укладачі нової програми з української літератури максимально враховували потреби та читацькі інтереси сучасних дітей, вирішивши такі задачі: скорочення загальної кількості авторів для кожного класу з метою розвантаження школярів та вивільнення часу для глибшого вивчення конкретних творів; відбір творів лише високої художньої якості; максимальне осучаснення запропонованих творів за рахунок уведення нових; урахування відповідності художніх текстів віковим особливостям учнів; визначення концептів толерантності й патріотизму як основних критеріїв відбору художніх текстів.

Програма 5 класу структурована за такими взаємопов'язаними тематично-проблемними блоками: «Світ фантазії, мудрості», «Історичне минуле нашого народу», «Рідна Україна. Світ природи». На рубрику «Література рідного краю» виділено 4 години, які вчитель упродовж року може розподіляти самостійно. Це сприятиме додатковому індивідуальному вибору вчителем текстів для розгляду. До «Літератури рідного краю» пропонується включати також художню творчість відомих ровесників учнів, їхніх земляків.

Запропонована кількість часу на вивчення кожного розділу, теми є орієнтовною, учитель може її змінювати (в межах 70 год.). Резервний час може використовуватися для уроків розвитку мовлення, контрольного оцінювання, різних видів творчих та інших робіт (екскурсій, диспутів, семінарів тощо) – на вибір учителя. Ознайомлення з літературою рідного краю відбувається упродовж року.

Необхідно звернути увагу, що текстово вивчаються лише твори, виокремлені у новій програмі підживним, інші ж лише називаються. Це саме стосується й коротких оглядів перед підтемами. Особливу увагу варто звернути на підрубрику ТЛ (теорія літератури). У шкільному вивченні вона означає лише початкові, доступні дітям знання про певні теоретико-літературні поняття, необхідні при розгляді твору як явища мистецтва слова. До того ж кожне з них зазначається лише один раз, надалі вони тільки повторюються, закріплюються – відповідно до вибору й фахової компетентності вчителя.

Вивчення української літератури в 6-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством: Українська література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів/ Автори Р.В.Мовчан, Н.В.Левчик, О.А.Камінчук, М.П.Бондар, О.Б.Поліщук, М.М.Сулима, Л.П.Шабельникова, В.М.Садівська. Керівник проекту М.Г.Жулинський. За загальною редакцією Р.В.Мовчан. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 201 с.

З метою поліпшення якості шкільної літературної освіти, урахування громадської думки щодо виховної та естетичної вартості окремих програмових художніх творів та розвантаження змісту навчальної програми, відповідно до рішення колегії Міністерства освіти і науки від 11 лютого 2010 року, протокол № 1/4-2, затверджено зміни до навчальної програми з української літератури (6-9 класи), а саме:

6 клас

– усунуто дублювання вивчення кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» (у 6 класі вивчаються фрагменти твору);

– твір С. Руданського «Козак і король» – вилучено з програми (замінено на гуморески «Добре торгувались» і «Гуменний»);

– оповідання С. Васильченка «Басурмен» – вилучено з програми (замінено на твір «У темряві»);

– зменшено на початку навчального року вивчення поезій напам'ять (замість 5 вивчатиметься 2 на вибір);

7 клас

– твір Б. Лепкого «Цвіт щастя» – винесено на поза-класне читання;

– вірш А. Малишка «Приходять предки...» – вилучено з програми (замінено на поезію «В завійну ніч з незвіданих доріг...»);

8 клас

– твір І. Франка «Іван Вишенський» – текстуальне вивчення замінено на оглядове (1 година);

– поезії В. Самійленко «Ельдорадо» і «Патріоти» вилучено з програми, замінено на твори «На печі», «Не вмире поезія...»;

– вивчення творчості Є. Дударя (за програмою: «Слон і мухи», «Лісова казка», «Червона Шапочка») вилучено з програми – натомість вивчаються оповідання О. Чорногуза «Як вибирати ім'я», «Як поводитись у кіно» зі збірки оповідань «Веселі поради»;

9 клас

– притча І. Липи «Мати» – вилучено з програми;

– усунуто дублювання вивчення вірша Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати...» (у 5 класі твір вивчається, у програмі для 9 класу – знято);

– зменшено на початку навчального року вивчення поезій напам'ять (замість 4 пісень вивчатиметься 2 на вибір).

Вивчення української літератури як профільного предмета у 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів й визначення ступеня її представленості як окремого навчального предмета в профілях різних спеціалізацій урегульовано за рахунок наявності програм різних рівнів (стандарту, академічного; профільного). Ці програми затверджені наказом Міністерства від 28.10.2010 № 1021:

– Українська література. 10-11 класи. Програма

для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

- Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям (профіль української філології). Профільний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

Програма академічного рівня збігається за змістом і формою з програмою рівня стандарту (як за кількістю годин, так і за вимогами до рівня оцінювання навчальних досягнень учнів).

Вивчення української літератури у 5 класі загальноосвітніх навчальних закладів у 2013-2014 навчальному році здійснюватиметься за підручниками, рекомендованими Міністерством:

– Авраменко О.М. Українська література. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Грамота, 2013.

– Коваленко Л.Т. Українська література. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013.

Представлені підручники відповідають вимогам нової програми з української літератури для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів, хоча кожен з них має свої особливості.

У вечірніх (змінних) загальноосвітніх навчальних закладах українська література вивчатиметься за програмами:

У 5 класі: Українська мова. Українська література. 5-9 класи. Навчальні програми для учнів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою / Укладачі: Р.В. Мовчан, М.П. Бондар, Л. І. Кавун, О.М. Івасюк, К.В. Таранік-Ткачук, С.А. Кочерга, О.І. Неживий, Н.В. Михайлова – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013.

У 6-9 класах: Українська література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів/ Автори Р.В.Мовчан, Н.В.Левчик, О.А.Камінчук, М.П.Бондар, О.Б.Поліщук, М.М.Сулима, Л.П.Шабельникова, В.М.Садівська. Керівник проекту М.Г.Жулинський. За загальною редакцією Р.В.Мовчан. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 201 с. (з урахуванням внесених змін до навчальної програми).

У 10-11 класах: Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

У 10-12 класах: Українська література. 10-12 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, тех-

нологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. – К.: Грамота, 2009.

Згідно з наказом Міністерства від 18.02.2008 № 99 «Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів», розроблено навчальну програму з української літератури:

• Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української літератури. 8-9 класи. // Керівники авторського колективу: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк; за загальною редакцією Р.В. Мовчан; авторський колектив: Р.В. Мовчан, М.М. Сулима, В.І. Цимбалюк, Н.В. Левчик, М.П. Бондар. – К.: Грамота, 2009. – 88 с.

Основними завданнями поглибленого вивчення літератури є: вироблення в учнів стійкого інтересу до читання, до української книжки зокрема; формування самостійного, критичного, творчого мислення школярів у процесі аналізу художнього твору на основі засвоєння ними необхідної суми знань; розвиток творчих здібностей, загальнокультурного рівня учнів через ознайомлення їх із творами мистецтва слова, розвиток високих моральних цінностей людини, втілених у художніх творах; виховання сучасної естетично розвинутої особистості, творчого читача зі сформованим почуттям національної свідомості та власної людської гідності.

Поглиблене вивчення української літератури у 8-9 класах може здійснюватися за підручником, рекомендованим Міністерством:

Цимбалюк В.І. Українська література. Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української літератури. – К.: Видавничий дім «Освіта». – 2012.

Одним з основних компонентів допрофільної та профільної підготовки є курси за вибором і факультативи, які сприяють одержанню старшокласниками чітких уявлень про свою майбутню професію, що так чи інакше має бути пов'язана з філологією (учитель-словесник, журналіст, редактор, коректор, перекладач, фольклорист, науковець філологічної спеціалізації тощо), а також дають змогу виробити особистісні риси та фахові навички.

Програми курсів за вибором і факультативів, схвалені Міністерством, вміщено у збірнику:

– Збірник програм курсів за вибором і факультативів з української літератури / За загальною ред. Таранік-Ткачук К.В. – К.: Грамота, 2011.

Організаційні аспекти щодо використання програм курсів за вибором і факультативів зазначено в інструктивно-методичних рекомендаціях щодо вивчення української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2012-2013 навчальному році (лист Міністерства від 01.06.2012 року № 1/9-426).

З метою рівномірного розподілу навантаження учнів протягом навчального року подаємо рекомендовану кількість видів контролю з української літератури (за класами). Поданий у таблиці розподіл годин є мінімальним і обов'язковим для проведення в кожному семестрі. Учителю на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовки учнів, особливостей класу тощо.

**Обов'язкова кількість видів контролю
5–9 класи**

Класи	5		6		7		8		9	
Семестри	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Контрольні роботи у формі:										
• контрольного класного твору;	–	1	1	1	1	1	1	1	2	2
• виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення* (РМ)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання (ПЧ)	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5

У 8–9 класах з поглибленим вивченням української літератури пропорційно збільшується кількість контрольних робіт та уроків розвитку мовлення (на розсуд учителя визначається кількість і види контрольних робіт).

10–11 класи

Класи	10		11		10		11	
Семестри	I	II	I	II	I	II	I	II
	Рівень стандарту, академічний				Профільний рівень			
Контрольні роботи у формі:	2	3	3	3	4	4	4	4
• контрольного класного твору;	1	1	1	1	1	1	1	1
• виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	3	3	3	3
Уроки розвитку мовлення* (РМ)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання (ПЧ)	1	1	1	1	2	2	2	2

• У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – писемного. Умовне позначення у таблиці – (у + п).

Звертаємо увагу на те, що домашній контрольний твір не є обов'язковою формою контролю з української літератури. Ураховуючи розвиток інформаційних технологій і рівень володіння ними сучасними учнями, написання домашнього контрольного твору, який потім має перевірити учитель, перетворюється на формальність і не дозволяє об'єктивно визначити знання учнів з певної теми.

Якщо такий вид контролю навчальних досягнень учнів, як домашній контрольний твір, залишений учителем, необхідно обрати таку форму творчої роботи, щоб учні самостійно виконували творче домашнє завдання.

Можливі види контрольних робіт:

- тест;
- відповіді на запитання;
- контрольний літературний диктант;
- анкета головного героя;
- комбінована контрольна робота тощо;
- письмові контрольні твори.

Можливі види контрольних робіт із розвитку мовлення:

- складання оповідання (казки) за прислів'ям;
- добір прислів'їв, крилатих виразів, фразеологічних зворотів, що виражають головну ідею твору;
- введення власних описів в інтер'єр, портрет, пейзаж у вже існуючому творі;
- усний переказ оповідання, епізоду твору;
- твір-характеристика персонажа;
- написання асоціативного етюду, ви-кликано певним художнім образом;
- написання вітального слова на честь літературного героя, автора тощо;
- твір-опис за картиною;
- складання тез літературно-критичної статті (параграфу підручника);
- підготовка проекту (з можливим використанням мультимедійних технологій) – індивідуального чи колективного – з метою представлення життєвого і творчого шляху, естетичних уподобань письменника тощо;

- складання анкети головного героя, цитатних характеристик, конспекту, рецензії, анотації;
- написання реферату;
- ідейно-художній аналіз поетичного чи прозового твору;

- написання листа авторові улюбленої книжки;
- інсценізація твору (конкурс на кращу інсценізацію уривка твору) тощо.

Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови, літератури є поточне оцінювання, тематичний контроль, семестрове, річне оцінювання, державна підсумкова атестація.

Вимоги до виконання письмових і усних робіт з української літератури, визначення видів і кількості контрольних робіт у I й II семестрах, перевірки зошитів з української літератури залишаються без змін.

Зошити для навчальних класних і домашніх робіт з української літератури перевіряють раз на місяць у кожному класі. Оплата за перевірку зошитів для навчальних класних і домашніх робіт з української літератури має здійснюватися відповідно до п. 37 «Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти», що затверджена наказом Міністерства освіти України від 15.04.1993 р. № 102, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 27.05.1993 р. за № 56.

Оцінку за ведення зошита з української літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної.

Виставляючи оцінку за ведення зошита з літератури, слід враховувати: наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформляти роботи (дотримання вимог орфографічного режиму). Учитель обов'язково перевіряє кілька робіт з метою виставлення аргументованої, об'єктивної оцінки, проте кількість цих робіт визначає на власний розсуд (але не менше двох на місяць).

Порядок проведення уроків виразного читання, кількість, призначення та особливості оформлення зошитів з предмета містяться у відповідному методичному листі Міністерства від 21.08.2010 № 1/9-580. Там же подано зразок заповнення сторінки журналу з української літератури. Звертаємо увагу, що додатковий запис щодо теми над датами в журналі не робиться.

Відповідно до наказу Міністерства від 02.08.2012 р. № 882 «Про використання навчально-методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах» загальноосвітні навчальні заклади мають право використовувати в організації навчально-виховного процесу лише навчально-методичну літературу, що має відповідний гриф Міністерства, схвалення для використання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Навчально-методична література, яка має гриф Міністерства і схвалена до використання в ЗНЗ, щорічно зазначається в Переліку програм, підручників і навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством для використання в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою для основної і старшої школи й друкуються на початку навчального року в «Інформаційному збірнику».

Щодо використання посібників, які містять календарно-тематичний план і конспекти (плани-конспекти) уроків, нагадуємо: вчитель-словесник може використовувати книжку для вчителя й не готувати окремий конспект для кожного уроку, якщо

- посібник має гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах»;
- від дати надання грифу посібникові минуло не більше п'яти років.

Учитель, який має кваліфікаційну категорію «спеціаліст», самостійно складає конспект (план-конспект) уроку із використанням матеріалів методичних посібників з метою вироблення й відпрацювання навичок моделювання уроків різного типу.

Упровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови і

літератури спричинює значну увагу вчителів-словесників до відпрацювання у школярів навичок виконання тестових завдань різної форми й різного ступеня складності, використання яких відбувається з метою забезпечити поетапне різнобічне й об'єктивне оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі засвоєння ними курсу української літератури.

Для ефективного використання в навчальному процесі пропонуються схвалені Міністерством та Українським центром оцінювання якості освіти збірники, які готують учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, а також нові посібники (комплексні зошити) для самостійної підготовки учнів на основі загальних теоретичних відомостей з курсу української літератури:

Авраменко О.М., Блажко М.Б. Українська мова та література. Довідник. Завдання в тестовій формі. I частина. ЗНО 2013. – К.: Грамота, 2013.

Авраменко О.М. Українська мова та література. Збірник завдань у тестовій формі. II частина. ЗНО 2013. – К.: Грамота, 2013.

Українська література: Хрестоматія для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання 2013 / [упорядк. Авраменка О. М.]. – К.: Грамота, 2013.

Авраменко О.М. Українська література. Міні-конспекти для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. – К.: Грамота, 2013.

**Світлана МЕЛЬНИКОВА,
Віктор КУШНІР,
методисти Хмельницького ОІППО.**